

Р.М. Пріма, доктор педагогічних наук,
професор, Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, м.Луцьк Україна
primar@ukr.net

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА

*Я повертаюся пам'яттю в дитинство,
щоб знову відчувати себе під його високим захистом*

Антуан де Сент-Екзюпері

У статті актуалізовано проблему самоцінності дошкільного дитинства як соціокультурного явища, його ціннісних пріоритетів як механізмів прояву життєвої активності дитини, як періоду «со-творення» дитиною свого «Я», що полягає в становленні особистої, самостійної, самобутньої та різнобарвної системи зв'язків, відношень, передусім, дитини зі своїм внутрішнім світом. Уточнено дефініції ключових понять «дитинство», «цінність», «ціннісні пріоритети». Проаналізовано деякі концептуальні бачення дитинства як особливого, самоцінного періоду в житті людини, своєрідного аксіологічного орієнтиру педагогічної взаємодії з дошкільниками.

Ключові слова: дитячий вік, дошкільне дитинство, особистісне становлення, самоцінність, цінність.

Постановка проблеми. В умовах динамічних соціокультурних змін, духовного відродження України посилюється увага до світу цінностей дітей і молоді як майбутнього країни, запоруки суспільного прогресу. При цьому актуалізується, передусім, необхідність збереження унікальності й самоцінності дошкільного дитинства як важливого періоду у загальному розвитку людини, розуміння його як справжнього, а не попереднього етапу майбутнього «істинного» життя, де «сьогодні дитини не гірше, не менш цінне, ніж завтра (Я.Корчак).

Зауважимо, проблема узгодження освіти з цінностями віку в цілому, та

особливої субкультури дошкільного дитинства зокрема, сьогодні належить до найбільш обговорюваних. Самоцінність дошкільного дитинства розглядається як аксіологічний орієнтир, оскільки, як слушно відзначає О.Єльчанінов, «у дитинстві – сила довіри, простота, м'якість, здатність співчувати, сила уяви, відсутність жорстокості...». Отже, досягнення феномену «дитинство» та його самоцінності, тобто розуміння того, для чого кожній людині дається дитинство, цілком правомірно вважати важливим завданням сучасного педагога-дослідника, вихователя-практика, розв'язання якого допоможе визначити пріоритетні завдання виховання і розвитку дошкільника, ціннісні підвалини педагогічної взаємодії з дитиною.

Аналіз досліджень (А.Богуш, Є.Бондаревська, Л.Виготський, О.Запорожець, В.Зеньківський, В.Зінченко, Д.Ельконін, Т.Піроженко, С.Рубінштейн, Л.Трубайчук та ін.) засвідчує, що дошкільне дитинство як соціокультурне явище, поза сумнівом, має розглядатися з позиції цінностей віку, які виявляються у судженнях, способах дій, поведінці дітей, ставленні до навколишньої дійсності як узагальнені ознаки дитинства, умови, що забезпечують успішність розвитку дошкільника загалом. Дитинство, як слушно наголошував свого часу В. Сухомлинський, – не підготовка до майбутнього життя, а життя теперішнє, яскраве, незабутнє. Адже завдяки «соціальним силам в душі дитини», що пробуджуються у віці 3-5 років шляхом «засвоєння традицій, набуття здатності до соціального орієнтування, переживання своєї сили і переживання своєї слабкості» народжується самоствердження особистості, розвивається та зріє її індивідуалізм з власною системою цінностей.

Мета статті: обґрунтувати самоцінність дошкільного дитинства як унікального, важливого періоду в житті дитини, ціннісні пріоритети як механізми прояву її життєвої активності.

Виклад основного матеріалу.

Щоб відповісти на запитання: для чого людині дається дитинство, які ціннісні пріоритети дошкільного дитинства? – вважаємо за необхідне

уточнити, передусім, зміст понять «дитинство», «цінність». Так, довідкові джерела визначають дитинство як етап розвитку людини, що передує дорослості; характеризується інтенсивним розвитком організму і формуванням вищих психічних функцій (мова, мовлення, мислення, пам'ять, увага і т. ін.); це «дитячий вік і дитячі роки» [1, с. 548], період життя людини, в якому закладаються основи особистісної активності й особистісні властивості, цінності, що визначають якості майбутнього життя; це такий життєвий досвід, коли особа і як людина, і як особистість найменше захищена від соціального, психологічного і фізіологічного насильства (Р. Овчарова); це період оволодіння морально-етичними нормами подальшого життя, життя в дорослому віці.

Нам імponує концептуальне бачення дитинства Ш.Амонашвілі, де автор визначає дитинство як безмежність і неповторність, як особливу місію для себе і для людей. «Дитина зі своєю місією – це значить, що кожна дитина є неповторність і наділена від Природи особливим, також неповторним, поєднанням можливостей. Є і загальні для всіх можливості і здатності, але є й своя родзинка у кожного. Що це за родзинка? Я її розглядаю як зернину, де зберігається суть місії, і якщо допомогти їй розвинути, вирости, створити умови доброзичливості, то дитина, ставши дорослим, принесе навколишнім людям полегшення, якусь радість, стане для когось помічником, надією...» [2, с. 12-13].

Є.Бондаревська підкреслює необхідність культивування охоронного ставлення до дитинства та допомоги прожити цей період у радості й повноті устремління [3, с. 95–98].

Світ дитинства, на думку А.Орлова, володіє своїм власним змістом, що є безсумнівною цінністю для світу дорослих: концентрованою, інтегрованою, гармонізованою суб'єктністю (сутністю), тобто духовністю і моральністю [4, с. 20].

Дошкільне дитинство – це важливий період у житті дитини, коли

формується відчуття власних можливостей, потреба у самостійній діяльності, основні уявлення про навколишній світ, добро і зло в ньому; це відкриття світу, світу людських стосунків, активного освоєння соціального простору, пізнання соціуму; це «золота пора» особистісного становлення з її майбутніми духовними, етичними, моральними цінностями.

Щодо поняття «цінність», то в довідкових джерелах воно потрактоване як «те, що має певну матеріальну або духовну вартість; важливість чогонебудь» [1, с. 516]. У психологічному тлумачному словнику В.Шапара зазначається, що цінність – це поняття, яке використовується у філософії і соціології «для позначення об'єктів, явищ, їхніх властивостей, а також абстрактних ідей, що втілюють у собі суспільні ідеали і виступають завдяки цьому як еталон належного» [5, с.597].

Суттєвою нам видається думка І. Беха, згідно якої при визначенні цього феномена враховується його соціальна або психологічна природа. Зокрема, з соціальної позиції цінностями у філософії, етиці, естетиці, соціології вважається продукт конкретних історичних умов суспільного життя, специфічний набір і структура яких на кожному етапі розвитку суспільства сприяють трансформації соціальних норм та ідеалів у особистісні принципи життєдіяльності завдяки тому, що перетворюються у внутрішні спонуки поведінки особистості [6, с. 8].

Із педагогічних позицій вартує уваги дефініція цінностей А. Гусейнова і Р. Апресяна: «цінності – це значущі для людини об'єкти (матеріальні чи ідеальні). Тому у широкому значенні слова цінностями називаються узагальнені стійкі уявлення про щось як найкраще, що відповідає певним потребам, інтересам, намірам, цілям, планам людини (чи групи людей, суспільства)» [7, с. 228].

Ми солідарні з думкою О. Сухомлинської: цінність – це «утворення, в основі яких лежать почуття людей, спрямовані на ідеал; ідеальне, те, до чого людина прагне. Цінності означають позитивну або негативну значущість будь-якого об'єкта, нормативний, оцінний бік явищ» [8, с.14].

Отже, цінності – це будь-який предмет чи об’єкт, що має життєво важливе значення для суб’єкта, групи, колективу, вікового прошарку, етносу. При визначенні ціннісних пріоритетів ми виходимо з того, що вони завжди були пов’язані з людиною, смыслом її життя і діяльності, що протікає в певному культурному контексті. Відтак, ціннісні пріоритети – це позитивна значущість об’єктів докільля для людини, залучених у сферу людської життєдіяльності, інтересів і потреб, взаємовідносин у соціумі.

Крізь призму викладеного цілком правомірно постає питання: в чому ж цінність дошкільного дитинства, які його пріоритети? Думається, має рацію В.Зінченко, стверджуючи, що «дитинство – це пора відкриття світів, входження в них, побудова власних світів, які ми несемо в собі протягом усього подальшого життя» [9], в яких яскраво, найбільш гостро, «по-справедливому», «по-правдивому» (Р. Чумичева) функціонують норми, правила, які діти демонструють дорослим через слова, емоції, надії, почуття... Цей внутрішній світ дитини формується під впливом засвоєних цінностей як підґрунтя пізнання світу.

Своєрідним зовнішнім виявом внутрішнього світу дитини, на думку С.Ладивір, є емоції, оскільки дитина частіше ідентифікує себе з об’єктом, що викликає яскраві емоційні реакції, а різноманітні переживання, що виникають у неї в численних життєвих ситуаціях уже в перші роки життя, взаємодіючи, створюють своєрідне емоційне світосприймання. Внаслідок систематичних повторень закладається так званий емоційний фундамент духовного буття дитячої особистості, який водночас є важливим додатком до джерела всіх проявів її активності [10, с 5].

Цінності, спрямовуючи життєдіяльність особистості в соціумі, визначають її цілі й наміри, які можливо задовольнити через участь у конкретній діяльності. У такий спосіб цінності дитини виступають механізмом прояву її життєвої активності.

Важливий статус психологічного феномену цінностей в структурі особистісних надбань спирається на їх важливу роль в життєдіяльності дитини:

➤ вони необхідні для підтримання соціальної взаємодії з оточенням;

➤ є орієнтиром життя, виступають механізмом соціального контролю;

➤ втілюючись у поведінці, беруть участь у регуляції життєдіяльності, де відбивається рівень суб'єктної активності дитини, ступень дорослішання та гармонізації всіх психологічних надбань, що має прояв в поведінці, відносинах із іншими людьми, в пізнавальній та предметно-практичних видах діяльності.

У руслі окресленої проблеми заслуговує на увагу концепція розвитку суб'єктності людини В.Слободчикова та Є.Ісаєва, що обґрунтовує самоцінність дитинства, яка полягає в становленні людського тіла в

- ✓ єдності сенсорних, рухових, комунікативних функційних органів;
- ✓ розвитку суб'єктних засобів регуляції поведінки: емоцій, волі, здібностей;
- ✓ оформленні особистісного способу буття, вільного та відповідального ставлення до себе та інших людей.

Низка авторів (Н.Авдєєва, Р.Чумічева та ін.), загалом поділяючи означений підхід, розглядають самоцінність дошкільного дитинства в контексті оформлення дитиною образу «Я». З таких позицій, дитинство визначається як період «со-творення» дитиною свого «Я», смисл якого полягає в становленні особистої, самостійної, самобутньої та різнобарвної системи зв'язків, відношень, передусім, дитини зі своїм внутрішнім світом, коли вона шукає свій образ «Я», самостійно вибудовує свої відносини зі світом та позиціонує себе в ньому.

Саме тому важливо, щоб у цьому унікальному, найніжнішому, найчуттєвішому періоді життя дитини, коли світ наповнений позитивними емоціями, відчуттями, яскравими фарбами, були закладені глибокі духовно-моральні цінності людських взаємин, які слід підтримувати та збагачувати, пам'ятаючи слова В.Сухомлинського: «Дитина, яка відчуває

серцем іншу людину, стає доброзичливою. Дуже важливо також і те, що вона сприйнятлива до доброзичливості вчителя: відчуває її, платить добром за добро – важливість цієї обставини у виховній роботі важко переоцінити. Душа дитини має бути підготовлена до виховання ласкою, добротою, сердечністю» [11].

Висновки. Отже, дошкільне дитинство, поза сумнівом, – самоцінний період у житті людини, який дорослі повинні зрозуміти, ставши, як стверджує А.Богущ, на якийсь час дитиною, перевтілитися в її образ життя, щоб потім виховувати і навчати з усією мудрістю дорослого життя [12]. А мудрість влади педагога чи батьків над дитиною, за В. Сухомлинським, – це безмежна влада зрозуміти дитяче життя, його світобачення. «Маючи доступ до казкового палацу, ім'я якому Дитинство, – пише педагог, – я завжди вважав за конче потрібне стати якоюсь мірою дитиною. Тільки за такої умови діти не дивитимуться на вас, як на людину, яка випадково проникла за брами їхнього казкового світу, як за вартового, що охороняє цей світ, охоронця, якому байдуже, що робиться там, усередині цього світу» [11, с.8].

Світ дитинства – це золота пора щирості, емоційної активності, це «вічно оновлюваний світ природи», а діти, за образним висловом В.Зінченка, – «справжні миротворці майбутнього і терапевти теперішнього».

Література

1. Новий тлумачний словник української мови / Уклад. В.В.Яременко, О.М.Сліпушко. – К.: АКОНІТ, 2008. – Т.1. – 926с.
2. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике. – М., 1995. –С. 12–13.
3. Бондаревская Е.В. Методологические стратегии личностно-ориентированного воспитания / Е.В. Бондаревская // Воспитание как встреча с личностью: избранные педагогические труды в двух томах. – Т. II. – Ростов н/Д : Изд-во РГПУ, 2006. – 504 с.

4. Дошкольная педагогика с основами методик воспитания и обучения: учебник для вузов. Стандарт третьего поколения / Под ред. А. Г. Гогоберидзе, О. В. Солнцевой. – СПб.: Питер, 2013. – 464 с.: ил.
5. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник: Близько 2500 термінів / В. Б. Шапар. – Харків: Прапор, 2004 . – 639 с.
6. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / Іван Дмитрович Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
7. Гусейнов А. А. Этика / А. А. Гусейнов, Р. Г. Апресян. – М.: Гардараки, 1998. – 326с.
8. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О.В.Сухомлинська // Шлях освіти. –2002. –№ 4. – С. 13 –17.
9. <http://ecsocman.hse.ru/data/2010/12/09/1214860928/Zinchenko.pdf>
10. Ладивір С. Перші уроки добра / С.Ладивір // Дошкільне виховання. – 2008. – № 12. –С 5 –7.
11. Сухомлинський В. О. Вибр. тв. – Т. 2 – К.: «Рад. шк.», 1986.
12. [http://ird.npu.edu.ua/files/12\(2\).pdf](http://ird.npu.edu.ua/files/12(2).pdf)

R.PRIMA. VALUED PRIORITIES OF PRESCHOOL CHILDHOOD

The question of the childhood as sociocultural phenomenon is enlightened in the article, it 's valued priorities as mechanisms of display vital child's activity, as the period of "co-creating" child's personality, that consists in becoming of the personal, independent, original and varicoloured system of connections, relations, first of all, child with her inner world. Definitions of such key concepts as "childhood", "value", "valued priorities" are specified. Some conceptual visions of childhood as special, very important period in man's life, peculiar axiological reference-point of pedagogical co-operating with preschool children are analysed.

Key words: child's age, preschool childhood, personality becoming,

selfvalue, value.

References

1. Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy / Uklad. V.V.Yaremenko, O.M.Slipushko. – K.: AKONIT, 2008. – T.1. – 926s.
2. Amonashvili Sh. A. Razmyishleniya o gumannoy pedagogike. – M., 1995. –S. 12–13.
3. Bondarevskaya E.V. Metodologicheskie strategii lichnostno-orientirovannogo vospitaniya / E.V. Bondarevskaya // Vospitanie kak vstrecha s lichnostyu : izbrannyye pedagogicheskie trudy v dvuh tomah. – T. II. – Rostov n/D : Izd-vo RGPU, 2006. – 504 s.
4. Doshkolnaya pedagogika s osnovami metodik vospitaniya i obucheniya: Ucheb- nik dlya vuzov. Standart tretego pokoleniya / Pod red. A. G. Gogoberidze, O. V. Solntsevoy. – SPb.: Piter, 2013. – 464 s.: il.
5. Shapar V. B. Psykholohichniy tlumachnyi slovnyk: Blyzko 2500 terminiv / V. B. Shapar . – Kharkiv : Prapor, 2004 . – 639 s.
6. Bekh I. D. Osobystisno zoriientovane vykhovannia / Ivan Dmytrovych Bekh. – K.: IZMN, 1998. – 204 s.
7. Guseynov A. A. Etika / A. A. Guseynov, R. G. Apresyan. – M.: Gardaraki, 1998. – 326s.
8. Sukhomlynska O.V. Kontseptualni zasady formuvannia dukhovnosti osobystosti na osnovi khrystyianskykh moralnykh tsinnosti / O.V.Sukhomltnska // Shliakh osvity. –2002. –№ 4. – S. 13 –17.
9. <http://ecsocman.hse.ru/data/2010/12/09/1214860928/Zinchenko.pdf>
10. Ladyvir S. Pershi uroky dobra / S.Ladyvir // Doshkilne vykhovannia. – 2008. – № 12. –S 5 –7.
11. Sukhomlynskyi V. O. Vybr. tv. – T. 2 – K.: «Rad. shk.», 1986.
12. [http://ird.npu.edu.ua/files/12\(2\).pdf](http://ird.npu.edu.ua/files/12(2).pdf)